L. MONTIN.

Diss.

de

medicina Lapponum Lulensium.

Lond. Göth. 1751.

37246/B

B.IV.31

Digitized by the Internet Archive
in 2019 with funding from
Wellcome Library

https://archive.org/details/b30520046

D. A. G.

DISSERTATIO HISTORICO-MEDICA,

DE

MEDICINA LAPPONUM LULENSIUM,

QUAM,

CUM CONSENSU AMPLISS. FACULT. MED.

IN

REGIA ACADEMIA GOTHORUM CAROLINA,

PRÆSIDE,

VIRO EXPERIENTISSIMO

D. Doct. EBERHARDO ROSÉN,

REG. COLL. MED. ADSESS. ET MED. PRACT. PROFESS. ORD.

PRO GRADU DOCTORIS,

Publice Examinandam Obfert

LARS MONTIN JONÆ FIL.

GOTHOBURGENSIS.

In Auditorio Carolino Majori Die XXIX Junii A:o MCCLI.

H. A. & P. M. S.

Londini Gothorum

Ex Officina Directoris CAROLI GUSTAVI BERLING,

Reg. Acad. CAROL. Typograph.

REGII COLLEGII MEDICI
PRÆSIDI,
ARCHIATRO,
NOBILISSIMO ATQVE AMPLISSIMO VIRO,

D:no Doct. EVALDO RIBE,

Nec non
ADSESSORIBUS,
VIRIS NOBILISSIMIS ET EXPERIENTISSIMIS,

D:no Doct. ABRAHAMO BÆCK,
S:æ R:æ M:tis Medico Ordinario.

D:no Doct. MARTINO REEF,
S:æ R:æ M:tis Medico Ordinario.

D:no Doct. WILH. KAMECKER,
Medico Aulico.

D:no Doct. ZACH. STRANDBERG,
Poliatro Holmienſi.

D:no Doct. ERICO ELFF,
Artis Obſtetriciæ Præfecto.

D:no Doct. V. WOLFF,
Regiæ Claſſis Holm. Medico.

PATRONIS & PROMOTORIBUS

Jn debitæ pietatis pignus ſuique ſubmiſſam commendationem haſce paginas conſecrare voluit,

AUTOR

WELLCOME
HISTORICAL
MEDICAL

§. I.

Cuicunque regioni ſuam eſſe vivendi rationem, ſuam Diætam & medendi Artem domeſticam, ſaltim in nonnullis rebus, propriam & a circumjacentium diſtinctam, experientia convincuntur Peregrinatores curioſi quotidiana. Cum vero neminem, in Materia Medica, vel paullo verſatum, quantum ab euporiſtis Barbarorum & vulgi illa ceperit incrementi, fugiat; non mirum eſt ejusmodi res perquirere literisque ſedulo mandare, plurimis, maxime quidem Medicis, ſuis ſub itineribus curæ cordique fuiſſe. Eodem ex fundamen-

to in noſtra etjam Patria, remedia morborum certis uſitata provinciis, adtento oculo intueri adgreſſi ſunt Viri eruditi & de republica literaria optime meriti, qui & ubique quædam ſingulis familiaria invenere. In Lapponia autem, remotiſſima Regni Sviogothici provincia, ignotam ſepultamque eſſe omnem Machaonis artem, multi, niſi libris & ſcriptis (a) tam olim, quam noſtro etjam ævo, editis de meliori fuiſſent edocti, facile ſibi perſvaderent. Magnorum, qui indefeſſam Lapponiæ dilucidationi impenderunt operam, Virorum hac de re disquiſitiones cum omnem in genere Provinciam reſpiciarit, in aliis atque aliis illius provinciæ locis haut raro diverſam; nobis unius tantum tractus, qui nomine LAPPONIÆ LULENSIS (b) vulgo venit MEDICINAM, (c) qualem partim oculis vidimus, partim a relationibus conſenti-

(a) Quorum præcipua memoratu digna ſunt SCHEFFERI *Lapponia illuſtrata*, LINNÆI *Flora Lapponica* HöGSTRöMS *Lappmarks beſkrifning*, & tandem FJELLSTRöMS *Diſſert. de Medicina Lapponum.* Omnibus tamen hac in re facile palmam præripit Flora lapponica, cum Nobiliſſimus Autor & hanc Scientiam calluerit, & plerasque Lapponias peragraverit, tandemque ſummo ſtudio res curioſas collegerit.

(b) Situm ejus ſupra urbem Luleam, ut res posſtulat deſignaſſe, noſtri quidem hoc tempore non eſt inſtituti.

(c) Ne mireris itaque, L. B quod in hanc opellam quædam aut aliorum ſententiis contraria, aut antea prorſus non audita intrent,& alia, aliis locis magis convenientia, prorſus excludantur.

ſentientibus accepimus, (d) in chartam calamo quantumvis feſtinanti conjicere, inutilis non viſa opera fuit.

§. II.

Cognitio corporis noſtri vivi & ſani, qvam ſub *Phyſiologiæ* nomine ut partem artis ſalutaris primam ſalutarunt ſummi Viri; ad maximam partem haut aliter ac Anatomia huic ignota eſt genti. Etenim quid ſibi velint Actiones vitales, immo quid pleræque (e) tam naturales quam animales, ne minimum quidem cogitant. De ſanitate vero judicaturi, alacritatem vultus (f) corporisque vigorem, agilitatem (g) & robur (h) examini ſubjiciunt. Staturam proceram

 (i) &

(d) Dum terram illam ad littora usque maris Norvegici ante biennium fere pervagatus ſum.

(e) Sciunt quidem, quamquam ruditer, corpus nutriri cibo, inutilia excretionibus alvi, urina & ſudoribus eliminari, procreationem ſobolis mediante genitura fieri, infantum nutritioni lac, organa ſenſoria ſenſationibus certis, ſomnumque viribus reficiendis eſſe dicata. Quo autem modo & quibus mediantibus inſtrumentis peragantur, non percipiunt.

(f) Lappones alpini omnes in univerſum, niſi morbis correpti, hilares ſunt, quin & multi ex ſilveſtribus. Unde miror Doct. FJELLSTRöM *Diſſet. de Med. lapp. p.* 4. §. 2. temperamentum cunctis deſignaſſe Melancholicum.

(g) Teſtimonium hujus adferunt longa eorum itinera pedeſtria, dum una ſæpe die ſeptem ad octo milliaria emetiri pedibus poſſunt.

(h) In quo conveniebant omnes, qui certaminibus robur eorum

(i) & membra ſucci plena populo, qui ut vix ſibi congruentia vili pendet; denegavit vehementiſſimum per hiemem frigus, denegavit copia ſpiritus frumenti a pueris (k) ingurgitata, denegavit tandem potus aquæ nimis frigidæ; unde Maraſmum nullo contraherent negotio, niſi ſomnus diutiſſime protractus (l) fibras laxando medelam huic adferret malo. Exceſſus caloris æſtivi (m) quo jure locum inter cauſſas enumeratas mereatur primum, vitam penſitanti Lapponum opulentiorum quietam & inertem, quam ſuis ſub tentoriis die nocteque ſomno, & adſumtione cibi, a phoebi urentis injuriis tuti tranſigunt, non difficulter patebit; ut reticeam aërem alpinum ſæpius humidum. Quemadmodum autem ſic, dum licet, in otio vitam tranſigunt, neceſſitate tamen preſſos quævis adgredi poſſe

ſunt experti, cives Lulenſes. Teſtantur hoc quoque HöGSTR. *Lapp. beſkr. Cap. 8. ſ. 2.* & FJELLSTR. *de Med. Lapp. p. 5. ſ. 2.*

(i) Fatendum tamen erit, me ſemel, & quidem in Alpibus, vidiſſe Lapponem trium ulnarum longitudinem ſuperantem; quod etjam haud ita raro evenire adfirmat HöGSTR. *Lapp. beſkr. p. 142. ſ. 1.*

(k) Parentes liberis, dum vix biennium adtigerunt, hunc porrigere liquorem ſæpius comperi ſub itinere lapponico, dum per duos menſes intra illius terræ limites ſum vagatus.

(l) Æſtate ab hora nona veſpertina ad ſextam matutinam; deinde a decima ante meridiem ad quintam vel ſextam veſpertinam plerumque ſecure dormiunt.

(m) Ut contendit Doct. FJELLSTRöM *Diſſ. de Med. Lapp. ſ. 2.*

ſe negotia maxime laborioſa, (n) edoctus ſum experientia. Strigoſa autem ut eorum corpora eſſe diximus, ſic color totius fuſco luridus eſt & crines nigricantes. Facies vero ſuperne lata, infra continuo adtenuata, malis collapſis, deſinens in mentum longum acuminato obtuſum, pleroſque Lappones lulenſes (o) a Svecorum plerisque diſtingvit.

§. III.

Diæta, ſeu *modus ſanitatem conſervandi præſentem*, huic hominum generi eſt ſimpliciſſima nullisque ſuperſtructa ſanitatis fundamentis, ſed conſvetudini a majoribus jure tanquam hæreditario acceptæ. Qua tamen ratione utuntur ſex rebus non naturalibus me conſiderare ordo jubet. Multum vitæ valetudinisque tutelæ vel deſtructioni tribuere *Aërem*; liberum nempe, purum mitemque priori; poſteriori vero ſtagnantem, heterogeniis inquinatum & haut temperatum, nemo non videt. Hinc Lappones alpini (p), dum æſtate in ſummorum montium convallibus habitant, vitam, longe ſalubriorem degunt, quam ceteri, qui vel pecoribus vel piſcatura victitant inque ſilvis remanent. Quemadmodum autem ut ab injuriis aëris corpus fieret immune, varia variis gentibus

---

(n) Quod quoque commemorat *HöGSTRöM Lapp. beſkr. Cap. 8. §. 2. FJELLSTR. de Med. lapp p. 5. §. 2.*

(o) Omnes fere mulieres magis adtenuatam faciem habere, obſervatu dignum videtur.

(p) Lappones, ſaltem Lulenſes diſpeſcuntur in *Alpinos*, qui quovis vere Alpes conſcendentes legitimas occupant habi-

bus veſtimenta temperiei cæli adcommodata uſu venere; Sic quoque noſtri Lappones veſtitu gaudent proprio, (q) qui laxus & nullibi fere membra premens tanto magis naturæ videtur adaptatus, quo longius ab aliorum regni Sveciæ incolarum recedit. Tempore enim hiberno a corpore vim frigoris ingentem arcet tunica lanea, (r) collari (ſ) ejusdem materiæ ſubjecto, medium cruris adtingens, cui alteram, immo ſæpiſſime pro ratione frigoris binas, e pellibus Rangiferorum confectas ſuperaddunt; quas omnes leviter cingulo circa regionem hypogaſtricam conſtringunt. (t) Femoralibus laneis vel pelliceis utuntur anguſtis, longis ad talos extenſis; quibus calcei calcearentes factitio & ſicca interius veſtiti Carice (u), adli-

tationes, & *Silveſtres*, quibus territoria in ſilvis adſignata hoc interdicunt iter. Utrique conſiderandi erunt vel ut *Divites*, quibus magna ſuppetit copia Rangiferorum, vel ut *Pauperes*, dum piſcatura & venatione vitam ſuſtentare coguntur. Quod non obſervavit *SCHEFF. Lapp. ill. p.* 215. *nec HöGSTR. Lapp. beſkr. Cap.* 4. §. 8.

(q) Illum deſcribit *SCHEFF. Lapp. ill. cap* 17. *HöGSTR. Lapp. beſkr. Cap.* 8. *ſſ.* 4 *ad* 9. Et quamquam ab Utroque diverſus diverſo ſexui tribuitur; tam parvam tamen haut raro inveni differentiam, ut viros a feminis vix diſtingvere poſſem.

(r) Qua induſii linei loco illos uti mihi videtur.

(ſ) Semper etjam viri hoc habent, & ad ſolemnitates argenteis lamellis fere obductum; quod SCHEFF. ignotum fuit. *Cfr. Lapp ill. p.* 211.

(t) Viri ſemper ſupra cingulum elevant ſuas togas, ne infra genua pendeant; quod non mulieres.

(u) Interdum pectine parata, *Cfr. LINN. Fl. Lapp n.* 328. β.

ligantur hirſuti. Caput ſæpiſſime æque ac manus, tegmine (x) munitur pelleo pilis gaudente. Ita neceſſitate coacti, a feris Rangiferisque corpus pellibus, latere hirſuto aëri ſemper oppoſito, ſospes incolumeque in tanto frigore, ubi alias omnis ſuccus ſangvisque humanus cito congelaſceret, ſervare didicerunt; cum eorum tentoria (y) huic inſervire uſui minime valerent. Hunc veſtitum, æſtate adpropinquante, retento tantummodo laneo, ſenſim deponunt, & calceos nominatos cum coriaceis (z) integumentumque capitis cum cucullo commutant laneo. Cubile (a) tandem calidum magis, quam molle ſemper quærunt, ubi denudati cubitum eunt in pelles rangiferinas, quibus ſubſtrati ſunt rami Betulæ nanæ, eisq; imponunt tegumenta lanea pelliceaque a Rangiferis vel

---

interdum autem non; nunquam autem cocta, ut habet *SCHEFF. Lapp. ill. p.* 207.

(x) Etjam alia adfert. *SCHEFF, Lapp. ill. p.* 209. ſed minus uſitata in hac Lapponia.

(y) Quorum deſcriptionem habet *SCHEFF. Lapp. ill. p.* 106. & 107. *LINN. Fl. Lapp. p.* 269. *HoGSTR. Lapp. beſkr. Cap.* 5. §. 10. Poſterior *SCHEFF.* contradicit, quum hic Lappones piſcatores caſas habere tabulis ligneis, vel anguſtis trabibus ceſpitibus tectis dicat; poſterior tamen modus per omnem ſilveſtrem Lapponiam lulenſem locum habere vidi; licet prior, cum aſſeribus, falſus omnino ſit.

(z) In quo unico cum veſtitu Weſtrobotnienſi conveniunt.

(a) Deſcribunt hoc SCHEFF. *Lapp. ill. p.* 212. & 213. *LINN. Fl. lapp. p.* 269. *HoGSTR. Lapp. beſkr. Cap.* 8. §. 10.

vel feris (b) deſumta, ut tempus ſomno otioque, (c) nulla obſtante neceſſitate graviori, terant.

§. IV.

Parcimoniæ *Victus* æque laudabili ſanitatique proficuæ deditus eſt hic populus. Satietatem enim unum (d) raro duo, bis de die, mane nempe & veſperi; (e) adſumta, illis adferunt fercula. Et non hoc modo; verum quod memoratu inſuper dignum judico, per dimidium fere anni unico contenti ſunt cibi genere, eodemque ſimplici ſæpiusque levi. Etenim Lappones ditiores a vere ingruente, dum partum edunt vaccæ rangiferinæ, ad hujus loci autumnum lacte (f) illorum pecorum, ſerove, (g)

(b) Fateor quidem, tegmina e pellibus ovinis vel leporinis, quod olim SCHEFFERUS, nuper vero HöGSTRöM loc. cit. contendunt, a me per alpes vagantem nunquam fuiſſe viſa, Novaccolis autem cunctis obſervaſſe propria.

(c) Artes nonnullas; quas exercent, rudiores quidem enumerat HöGSTR. *Lapp. beſkr. Cap.* 4. *§.* 11. tamen ad uſus ſolum quotidianos & inevitabiles; adeo ut meliori jure me ejus verbis *§. præced* de illis prolatis uti debere exiſtimem: *De äro ond djur ock late bukar.* & *Cap.* 9. *§.* 7. hoc iterum adſtruit.

(d) Quod etjam *Nob, LINN. Fl. lapp. pag.* 269. felicem eorum vitam elegantiſſime depingens, teſtatur.

(e) Tempore æſtivo hora circiter IX. matutina, VII vero vel VIII veſpertina.

(f) Huic ante coctionem adjiciunt unam tertiam partem aquæ, conſiſtentia tamen mediocris pulmenti permanente poſt ebullitionem. Quod tamen ferculis, quæ ho-

(g) quod ſæpius fit, caſei cum pauca quantitate lactis ſemper concocto, victitant. (h) Reliquo anni tempore carnibus avium, generis Tetraonis (i) & Anatis, Leporum, Urſorum, in primis vero Rangiferorum, (k) qui totius eorum, quibus raro ulla eſt venationis cura, œconomiæ ſunt fundamentum, coctis (l) vitam alunt; quibus aquam,in qua caro elixa fuit,ſuperbibunt calidam. Menſam ſecundam interdum illis præbent caſeus Rangiferorum,medulla,lae mixtum vel Acetoſa lapponica,vel umbellis Angelicæ ſativæ vix expanſis, forma

eden-

ſpitibus offerunt, annumeratur pretioſioribus. Interdum quoque ipſum lac coagulatum,comminutum ac cum dimidia parte aquæ concoctum edunt.

(g) Eſt, quod obſervetur, dignum, omne in caſeum abire lac; adeoque quantum ſeri habere velint, tantum neceſſario adjiciant aquæ.

(h) Caſeo quoque, ſed parciſſime, nec quotidie, veſcuntur; lacte acetoſato, quod tamen heri plerumque, ut cibum ſervorum, vili habent; corticeque intimo molli tam Betulæ, quam Pini, quem in palati potius obſectamentum, ac latrantis ſtomachi ſolatium, adſumunt. Corticem vero duriorem Pini, terra maceratum, deglutiri, ut vult SCHEFF. *Lapp. ill. p. 218.* ſi olim unquam, noſtris ſaltem temporibus apud illos non contingit.

(i) Tetraonem, qui Grygallus minor GESNERI, pervagari omnes Weſtrobotniæ ſilvas, nihilo tamen minus fines vix unquam Lapponiæ intrare, res videtur curioſa.

(k) Etjam aliorum pecorum, ut Boum, Ovium & etjam Suum; ultimorum tamen caro exſiccanda absque ſale impenſas Lapponum, vermibus cum cito ſcateat, irritas reddit.

(l) Omnem cibum, etjam carneum, diu & ſufficienter coqvunt.

edendum liquida, et denique ipſum lac cremorve ſeri ebullientis ſive purum, ſive cum baccis vel Rubi humilis, vel Chamæmori norvegicæ, vel Fragariæ, vel Myrtilli minoris, vel Vitis idææ, vel denique Empetri (m) injectis ſervatum (n) ſæpiſſime forma ſicca. Pulmentum de ſangvine quod SCHEFFERUS & HöGSTRöM (o) commemorant, nunquam vidi; de veritate tamen dubitare non audeo. Pauperes e contrario totum per annum cibum piſcatura & venatione comparare neceſſum habent ſemper plerumque unum eundemque; quamvis mutationem interdum permittat tantilla lactis ſupellex (p). Genera Condimentorum fere innumera, gulæ iſta blandimenta, quibus nolentes etjam ad ingluviem perducantur, Lapponibus inuſitata ſunt atque ignota. Sal tamen facile hic exceperis, quod cuivis ſub coctione cibo manu ſemper addidere tam larga, ut ſæpe meo non placuerit palato. Panem, a noverca illorum cerere denegatum, avide, dum obfertur, devorant; ejus

---

ut hoc quoque monet HöGSTR. *Lapp. beſkr. cap. 6. ʃʃ. 10.* Hinc relationem de contrario falſam habet SCHEFF. *Lapp. ill. p. 213.*

(m) Modos pleroſque enumeratos, quibus lac ad futuros præparatur uſus, pluribus circumſtantiis deſcriptos habet in primis *Nob. LINN. Fl. Lapp.* ſub unaquaque planta.

(n) Vaſorum illis loco inſerviunt ventriculi & inteſtina Rangiferina; in quæ, donec impleantur, loco infundibuli, ore adſumtum liquidum inſpuunt, fruſtulis tamen caſeoſis, ſi quæ lacti inſint, dentibus antea probe comminutis. Hoc in caſa ſuſpenſum fumo & calore exſiccatur, & caſeo exacte ſimilis fit, quod ad ſaporem adtinet.

(o) *SCHEFF. Lapp. ill p. 217. HöGSTR. Lapp. beſkr. p. 121. ʃʃ. 7.*

(p) Habent enim nonnullos Rangiferos, quibus utuntur in

ejus tamen loco non edunt piſces exſiccatos. (q) Adeo autem illis non diſplicet panis, ut eundem non fermentatum, (r) ſupra lapides toſtum calidos, deliciarum inſtar, infantibus porrigere, vice plus ſimplici comperi. Natura demum, quæ iſtos ſua eſſe contentos ſorte jusſit, alium eis non deſtinavit potum, quam aquam (ſ) puram ac cryſtallo clariorem. Cum itaque Lapponum victus abſque condimentis & magna mixtione ſit paratus, ſæpiſſime celeriter digeratur, ac chylum producat laudabilem; quid mirum, ſanitate præ cæteris Septemtrionis gentibus illos gaudere inconcuſſa? Quæ, me ſaltim judice, firmior longe foret, niſi hauſtus ſpiritus frumenti & uſus Nicotianæ (t) ferme effrenus corpus eorum redderent debilius.

 §. V.

itineribus hiemalibus.

(q) Ut habet *SCHEFF. Lapp. ill. p. 218.* Quod etjam refellit *Nob. LINN. Fl. Lapp. p. 251.*

(r) Evidens hinc omnino eſt, farinacea quæ ſunt, a Lapponibus noſtris deſiderari; aliter quamvis viſum olim fuerit *Exper. D. FJELLSTRöM in Diſſ. de Med. Lapp. ad calcem p. 7. & initio octavæ.*

(ſ) In ſilvis fontes frigidi, in alpibus nix liqueſcens aquam Lapponibus præbet; quam eo meliorem, quo frigidior obtineatur, æſtimant. Hinc in jugis montium proficiſcentes eam cum nive mixtam ſemper potant. Injiciunt ei interdum fruſtum calei, tempore hiberno, ut refert *FJELLSTR. Med. lapp. p. 9. §. 4.* Potum e baccis Juniperi parari dicit *MUNDIUS Bioxrhet p. 354.* ſed eum valide refellit *LINN. Fl. lapp. p. 301, ζ*

(t) Hanc herbam viri nec non mulieres, ſenes juveneſque

§. V.

Quæ noſtrum intrant corpus, nunquam ad omnem ſuam molem illi adſimilari ſunt apta, ſed a machina microcosmica artificioſiſſime conſtructa modis eliminantur inutilia variis; quæ, ſi remanerent, acrimonia & putredine increſcente, corpus deſtruerent. Ideoque *Excretiones* Lapponum non minus, ac ingeſta, perpendi debent. Communiſſima, quæ per alvum fit, ſemel haut quoque raro bis de die peragitur. Cum autem illam neque nimis liquidam, nec adeo eſſe duram conſenſu ipſi Lappones Iulenſes adfirmarint unanimo; ad hanc quidem gentem endemium putatum malum alvum adſtrictam, nullo jure referri poſſe palam eſt. (u) Adeoque aliis cauſſis ſpretis, (x) a calore (y) corpora eorum exſiccante nimio, derivare illud velle, minime e re erit. Ipſum enim quod adtinet malum multis Weſtrobotnienſibus adeo familiare, a cibis ſiccatis crudis, (z) quos ſæpe ſine ullis liquidis coctis per plures dies edunt, ortum ad magnam partem ducit; id quod

---

& maſticant, & fumigant, & pulverem ejus naribus excipiunt. Longa etjam itinera ad Norvegiam ejus cauſſa adgrediuntur; ut confirmat hoc *FJELLSTR. Med. lapp. p. 9. §. 4.*

(u) *Exper. KALMETER in Diſſert: de Communi ad ſeptemtrionem per æſtatem degentium malo, alvo adſtricta §. 1. & 4.* commemorat quoque Lappones.

(x) *Diſſert. cit. §§. 3, 4, 5, 6.*

(y) *Diſſert. ejusd. §, 7.*

(z) Hanc cauſſam in *Diſſert. cit. §. 4.* prolatam refellere ten-

quod tamen æſtate aqud Lappones inauditum vivendi genus eſt. Calor iterum aëris apud homines otium, ut ſummum bonum, quærentes vix ſudorem elicere, neque ex eo fundamento corpus exſuccum alvumque ſegnem reddere valet. Hinc a morbo iſto omni ratione ſunt immunes. Licet quidem omnes peregrinatores, Lapponiam intrantes ac inter ſolos degentes Lappones, initio adgrediatur tarditas alvi; longe tamen aliam agnoſcit ſui rationem, inſvetum nempe lac rangiferinum, quod hac eſſe præditum vi, & propria & aliorum experientia mihi perſvadet. Urina propter copiam aquæ hauſtam eſt plerumque larga. Verum pro tempore anni valde differt Transpiratio inſenſibilis; quæ, ſævo graſſante frigore, multum ſubprimitur, iterumque incrementa capit veri & æſtati æqualia, ut inſigniter tandem adaucta eo felicius acredinem, fomitem multorum morborum, per hiemem contractam expellat. De purgationibus mulierum ſolitis ſciſcitanti mihi reſponſo ſatisfacere noluerunt; teſte tamen Nob.D:no Arch. LINNÆO, (a) frequenter invenientur, quæ ſubpresſis illis laborent. De *Motu* & *Quiete* ut nunc tractarem, ordo me ducit; quoniam autem hæc in ſuperioribus (b) leviter tetigi, ad *Adfectus* eorum dominantes

tat Autor; utrum vero felici ſucceſſu, non percipio.

(a) *Fl. lapp. n 415. i.* ubi quoque dicit, ſe inveniſſe illas, quibus Catamenia fluebant æſtate ſolum & non hieme. Quod ſi perpetuum eſſet, transpirationem inſenſibilem æſtate quam hieme minorem eſſe, facile quis crederet; contra, quam viſum fuit Autori *cit. Diſſert.*

(b) *ſ. 2. lit. g. & n. ſ. 3. lit.* c. §. 4. ubi de pauperum

tes conſiderandos pedem promoveo. Nullos autem vehementius deſtructionem corporis moliri, quam qui, vaſa minima contrahendo, ſangvinem violenter ad interiora pellunt; ut Metus & Terror palam eſt. Ambobus hiſce adeo obnoxii ſunt noſtri Lappones, ut a cauſſis, quamvis lævioribus, modo improviſis (c) & inſvetis (d) valide commoveantur; quod a tenſione nimia fibrarum, unde facilis ſpasmus exteriorum, minimeque a laxitate erit derivandum. Nec has enumeraſſe commotiones animi ſufficit; felix enim alias iſta gens iracunda inſuper eſt (e) atque libidinoſa, (f) & quidem non raro in ſummo gradu. Qui omnes valetudini firmæ ita ſunt infenſi adfectus, ut unicus (g) forſan certa ibi graſſantia mala corporis progignere potis ſit.

§. VI.

---

modo victum adquirendi agitur.

(c) Huic opinioni calculum addit *Nob. LINN. Fl. lapp. p. 262. k.* eosque a tonitruante jove valde perterritos refugium ſub umbra Betulæ capere inquit. *HöGSTRöM* quoque *lapp. beſkr: cap. 9. ʃ. 8. FJELLSTR. Med. lapp. ʃ. 3.*

(d) Sic gladio nudato metum per multos dies remanentem illis injicere potui, bombarda vero nunquam; quum poſteriori ſint adſveti. Zelotypia eorum teſtimonii loco adferri etjam meretur.

(e) Confirmat id *HöGSTR. Lapp. beſkr. cap. 9. ʃ. 4.* etjam *FJELLSTR. Med. lapp.* p. *6. ʃ. 3.*

(f) *HöGSTR loc. cit. ʃ. 5. FJELLSTR loc. cit.* Cauſſa omnino eſt vita quieta & alimentum nutrimento laudabili plenum. Quod poſterius male negat HEBENSTR. aqud *SCHEFF. Lapp. ill. p. 38.*

(g) Nonne metus vel terror, ad morbos producendos rheu-

§. VI.

Ut nonnulla quoque, etſi pauciſſima, de *functionibus corporis læſis*, ac *modo, illas certis cognoſcendi ſignis*, qui nomine Pathologiæ vulgo venit, jam proferam, e re eſſe videtur. Sciendum autem erit, morbos per hanc terram eo pauciores occurrere, quo minora incolis irritamenta gulæ conceſſerit natura. Adeoque morbis, (h) uno alterove cujusque ſequentis claſſis excepto, nec Febrilibus, ſive Continentibus, ſive Continuis, ſive demum Intermittentibus, nec Exanthematicis, ut Peſte, Petechiis, Purpura, Lepra & Variolis, (i) nec Deformantibus, quibus adnumerantur Cachexia, Scorbutus, Hydrops & Siphilis, neque Rigidis & Spaſticis, quorum peſſimi ſunt Apoplexia & Epilepſia, ut multa alia mala ſalubri populo incognita ſicco prætercam pede, vexantur Lappones noſtri. Qui vero ubique fere heic ſunt obvii, parvum non excedunt numerum, nec admodum funeſti habentur, ſi

---

maticos quandoque ſufficit, ſtaſi per repentinum ſpaſmum producta ingenti vel ſanguinis, vel ſeri. Ut adeo quidem neceſſe non ſit, cunctas huc ſemper collineare cauſſas quas recenſet *D. FJELLSTR. in de Med. Lapp. 12. ∫. 6.*

(h) Recenſet plurimos ſequentium *FJELLSTR. Med. lapp. p. 11. ∫. 5.* Conferri quoque poteſt *LINN. Fl. lapp. p. 94.* ζ. etjam *HöGSTR. Lapp. beſkr. cap. 10. ∫. 4.*

(i) A Weſtrobotnienſibus unus alterve contagio hoc inficitur; quod tamen late non divagatur. *Cfr. HöGSTR Lapp. beſkr. loc. nuper cit.* Sæpe æque rari ſunt Morbilli.

ſi morbi infantum, quos videre mihi ſors non obtulit, excludantur. Incredibile enim quantum gentem hi devaſtent; ita ut partem dimidiam morientium conſtituant infantes tenelli, (k) qui primum vitæ annum non ſuperarunt. *Tantæ* autem ſtragis cauſſa in educatione recens natorum dura & fere crudeli, dum eos ſummo ſub frigore intra manus tenent nudos, (l) immo tempore vernali e balneo exceptos in lacum aut fluvium (m) demittunt, nullo negotio invenitur. Valetudini ſobolis hoc modo ingens addi robur ſibi perſvadent, errore quodam populari decepti parentes. Quibus enim huic tentamini reſiſtendi vires vitæ ſufficiant, firmiores quidem evadunt; reliqui vero, qui alias per plures annos in vivis eſſe potuiſſent, exſtirpantur. Adultiorum morbi præcipue ſunt Phlogiſtici (n) & Catarrhales, (o) qui ſui originem ingurgita-

(k) Nonne heic potius quam in alia ulla re latet vera ratio vix unquam increſcentis numeri hujus gentis?

(l) *Cfr. HöGSTR. Lapp. beſkr. cap. 7. §. 10.* Anno enim integro tenelli in incunabulis ſervantur, nullis induti veſtimentis, ſed undique Sphagno involuti. *LINN. Fl. lapp. n. 415. lit. δ. Quo ſub numero hunc quoque deſcribit modum laudatus Auctor.*

(m) Ut prope juga Alpium vidi; ubi aqua erat frigidiſſima ob adfluxum a jugis conglaciatis.

(n) Pleuritis inprimis & Peripneumonia; quod etjam habet *FJELLSTR. Med. lapp. p. 11. §. 6.*

(o) Quos enumerat *Doct. FJELLSTR. Med. lapp §§. 6, 7.* Raucedinem nimirum, Tuſſim, Rheumatismum, iſchiadem & Amphimerinam catarrhalem.

tationi aquæ nimium frigidæ, (p) ut opinor, debent. Præterea Colica vel cum ſimplicibus torminibus, vel ſpasmis violentis (q) conjuncta, Fluor alvi, Cephalalgia, Ophthalmia, Otalgia, Odontalgia & Perniones hanc affligunt gentem. (r) Morbos hoſce fere omnes a parte ſangvinis fluidiſſima diſſipata cum relictorum humorum circulatione impeditiori; unice derivare D:no Doct. FJELLSTRöM (s) placuit; cum tamen longe quoq; aliæ (t) revera dentur, quarum haut infrequenter uni-

C ca

(p) Non curſui nudis pedibus in nive, & lotioni, ut vult *Doct.* FJELLSTR. *Med. lapp.* §. 7. nam rariſſime accidunt.

(q) Depingit eam vivis coloribus *Nob.* LINN. *Fl. lapp. pag.* 69. ε.

(r) Proxime ſuperiores omnes paſſim etiam commemorat *Doct.* FJELLSTR. *in Diſſ. de Med. lapp.* dum in eorum occupatus eſt medendi ratione oſtendenda.

(s) *Diſſert. cit.* §. 6. licet non adeo conveniat cum hypotheſi *ſequentis* §. ubi cauſſas dat ſupra in lit. (p) adductas.

(t) Unicam tantum, *D:no Doct.* FJELLSTRöM ignotam, proferre ſatis mihi erit. Gordius, vermis ille, ruſticis ſub nomine, *Onda bettet*, ſat cognitus, eſt vera cauſſa Colicæ ſpasmodicæ, ut in Lapponia obſervavi; quodque omnibus fere Lapponibus eſt res notiſſima. *Cfr. Diſſert. meam de Splachno p.* 2. *lit.* ε. Nec me erraſſe credo, ſi omnes morbos Arthriticos in Lapponia ſævientes hinc deducerem. Nemo enim non novit, vermem iſtum perterebrare & carnem & membranas craſſiores; adeoque, dum perioſtium adtigit, & ſyſtema læſit nervoſum, ejusmodi ſymptomata facile excitare poſſe. Præſertim, cum ſtaſibus vel depoſitionibus materiæ terreæ non adeo obnoxii ſint humores eorum aqua

ca talem producere effectum valet. Quum numerus morborum adlatorum tam arctis coërceatur limitibus; nemo non facile crederet, eos a Lapponibus exactius dignoſci, quam re ipſa ſit. Verum enim vero nulla eis ſuppetit mechanismi corporis idea, nec ulla ab actionibus vel vitalibus, vel naturalibus, vel animalibus ſigna diagnoſtica; ſed ut a relatione ægri imperfecta cuncta dependeat res, neceſſe eſt. Hæc autem cum caſibus ſimilibus collata cognitionem dat maxime ſuperficiariam & vacillantem.

§. VII.

Qui tandem modus, & quæ leges medendi morbos ſupra dictos apud Lappones illos Iulenſes in uſu ſunt, nunc exponere meo conveniens eſt propoſito. Medicamenta e regno vegetabili & animali (u) depromta, in duas ſponte diviſa claſſes, pauca & ea ſimpliciſſima fere occurrunt omnia; quoniam medelam æque, ac cibum, e pluribus compoſitam gens ſimpliciſſima odit. Inter *Vegetabilia* igitur, conſideratu digna, primum vere meretur locum Angelica ſativa; (x) quæ, ut ejus uſus eſt vere inſignis

valde diluti. Tormina colica, a Tænia excitata, apud Paſtorem loci MODéN, verbo tantum tetigiſſe ſufficiat.

(u) Regnum minerale ne unicum quidem Medicamentum hiſce Lapponibus porrigit; nam Selenitidem, quam pulveriſatam in ſeroſis oculis adhiberi profert *Doct. FJELLSTR. Med. Lapp. p. 26. §. 15.* in hiſce montibus rariſſimam ne vidi unquam, multo minus de ejus utilitate quidquam audivi.

(x) *LINN. Fl. ſv. 233.* In *Fl. lapp. p. 68. γ.* adſerit Nob. Autor, Lapponum *Urtas*, *Fatno* & *Poſko* eſſe proventum unius ejusdemque plantæ; Hœgſtrœm vero di-

ſtin-

ſignis, nonnullis in malis Lapponibus multum inſervit. Radix primi anni cruda vel ſecundi anni caulis, ad ſtimulandum ventriculum inertem, & motus Colicæ ſpaſticæ (y) ſedandos comeditur. Maſticatur (z) etjam non minus, ac Selini radix, in defectu Nicotianæ tam a viris, (a) quam mulieribus, ſalivæ provocandæ ergo. Cum lacte deinde concoquitur caulis aut flores nondum explicati; quod pulmentum in morbis catarrhalibus inflamationibus internis & Diarrhœa ægrotis propinant. (b) Utrum vero caules aſſentur ad Tuſſin compeſcendam, (c) nec ne, mihi omnino eſt ignotum. Dolendum valde eſt, Lappones ſilveſtres vitam, dum ſalubri hac planta conſervare ſtudent, lethali frequenter deſtruere Cicuta. (d) Sequitur Sonchus lapponicus; (e) cujus

ſtingvit Angelicam & Polko, *Lapp. beſkr. cap. 6. ſſ. 2.* in duas diverſas plantas; ſed valde erravit. Oſtendi ambas plus viginti Lapponibus, qui omnes eadem nomina eis imponebant; cum deinde non mei, ſed Rei Botanices ignari, erat, de horum nomine botanico dubitare.

(y) Cfr. *LINN. Fl. lapp. p. 68.* ε.

(z) Confirmat *Nobil. LINN. loc. cit.* δ.

(a) Aliter ac *D:nus Doct.* FJELLSTRÖM, qui *Diſſ. de Med. lapp. p. 16.* de mulieribus tantum loquitur

(b) Ut etiam *D:nus Doct.* FJELLSTRÖM ſatis oſtendit *Med. lapp. ſſ. 9.*

(c) Quod habet *Idem p. 16. ſſ. 9.*

(d) Pro certo mihi retulit Paſtor loci, *D:nus* MODÉN, Multos Lapponum ſilveſtrium in territorjo Sockjock hoc modo perire.

(e) LINN. *Fl. ſv. 644.* Uſus ejus mentionem injicit *Vir Nob. Fl. lapp. p. 232.* γ.

jus caule raro, niſi Angelica careant, ad Orexin excitandam fruuntur, quum & guſtui minus obſervetur gratus. In Medicina lapponica locum quoque adquiſivit Nicotiana. Oleum (f) enim in Colica ſpaſtica interne adhibetur. Pulverem autem Nicotianæ cum una tertia parte favillæ Juniperi, quam deflagratione partium extremarum rami recentis ſupra lapidem lævem parant, ut eo Coryzam ſolvant & levent capitis dolores, uſurpant. Daphnidis (g) baccas duas, ad maximum tres, a laborantibus inflammatione vel vomica œſophagi, ut prior matureſcat, poſterior vero rumpatur, integre deglutiri, nonnulli dixerunt Lappones; quod periculum tamen ſæpius in Weſtrobotnia fieri, narrationibus Mercatorum Lulenſium ſum convictus. Medicamen non tutius illis præbet Strychnidis ſemen; (h) cujus partem dimidiam probe diſſectam cum aqua vel ſpiritu frumenti adſumunt & Lappones & Novaccolæ Colica infeſtati. Hanc aliter quoque curari vidi: Salicis (i) corticem, epidermide abraſa, ſpatio aliquot horarum aqua coquebant, & decocti bene decantati libras circiter duas hauriebant cum inſuper devorata quantitate ſalis muriatici larga. Si porro illos Dyſenteria, quod rariſſime accidit, adoriatur; hanc a Weſtrobotnienſibus edocti ſubprimunt aqua cinerum Betulæ (k) una die & nocte frigide elixata, filtrata, ad

(f) De quo etiam, quaſi in tranſitu, narrat LINN. *Fl. lapp. p. 69. e.*

(g) Quæ Pharmacopœis eſt *Coccus Gnidius* vel *Laureola.*

(h) A Pharmacopœis vocatum *Nux Vomica.*

(i) LINN. *Fl. ſv. n. 811.*

(k) LINN. *Fl. ſv. n. 776*

ad libram vero ſemis qvavis tertia hora epota. Ex ejusdem Betulæ, antiquæ tamen, excreſcentiis corticalibus ſuam Moxam, ſeu conos igne infectos, panaceam illam plurimorum morborum dolorificorum egregiam deſumunt; quos parti admovent morboſæ, &, uno combuſto, ſecundum tertiumque adplicant. (l) Præter hæc emplaſtrum quoque ſuum (m) vulgare ad vulnera & ulcera, cujusque demum ſint indolis, e cortice betulino tenuiori uſto & maſticato, quo vulgus per Sveciam auſtralem ad vaſa conglutinanda fictilia utitur, habent. Lichenes tandem filamentoſi (n) pedes excoriatos vel ſanant, vel ſiccando levamen ſaltim adferunt. Nullius autem Lichenis, ne Muſci quidem islandici, (o) in hac Lapponia uſus invenitur internus.

§. VIII.

(l) Moxæ hujus præparationem, adplicationem & uſum eleganter deſcribunt *Nob.* LINN. *Fl. lapp. p. 264. ρ. Doct.* FJELLSTR. *Med. lapp.* §§. 16 & 17. & HÖGSTR. *Lapp. beſk. cap. 10.* §. 6.

(m) De quo agit *Nob.* LINN. *Fl. lapp. p. 265. σ.* Alterum, quod e reſina Abietis (Botanicis Pini) & oleo calci confectum interne in Tuſſi & cæteris morbis adſumi commemorat *Doct.* FJELLSTR. *Med. lapp. p. 19. §. 11.* aut rariſſime, aut prorſus nunquam, apud Lappones Iulenſes in uſu venit. Sed reſina veræ Abietis maſticatur. *Cfr.* LINN. *Fl. lapp. p. 278. ζ.* & FJELLSTR. *Med. lapp. p. 20.*

(n) *Nob.* LINN. *Fl. lapp. n. 457. β.* dicit iſtam ſpeciem adplicari, quæ eſt in *Fl. ſv. 984.*

(o) Ut vult *Doct.* FJELLSTRÖM *de Med. lapp.* §. *10.* ubi etiam cunctam in medium profert præparationem.

§. VIII.

Vegetabilis ſic regni explanata Medicina, ad *Animale*, ut, quæ inde deſumantur, auxilia adumbrem, me ultimum converto. Inter uſitatiora venit Fel urſinum, (p) quod in Lapponia Iulenſi ſacra quaſi eſt anchora; quo etjam membra inungunt dolentia. Æquale pretium habet Caſtoreum liquidum; (q) quod quoque in omni fere inteſtinorum adfectu uſurpant. Sed & caudæ ejusdem animalis pinguedinem adhibent; quam ad inflammationes maturandas cochleatim ægroto propinant. (r) Duram ſane gentique aptam medelam Iſchuriæ de adipe Phocarum cocto, filtrato & ad cochlearia duo vel tria iteratis vicibus hauſto, rariſſime ſumunt; quam per Weſtrobotniam vetulis (s) notiorem inveni. Oleum caſei rangiferini, quod ad ignem elicitur, quanta in inflammationibus externis tam mammarum, (t) quam aliarum partium (u) re-

fol-

(p) De quo etiam mentionem injicit *Doct.* FJELLSTR. *Med. lapp.* §. 14.

(q) Ad Colicam ſpasmodicam leniendam, ut verbo commemorat *Nob.* LINN *Fl. lapp. p.* 69. ε.

(r) Tradit quoque hoc *Doct.* FJELLSTRÖM *Med. lapp. p.* 24. Ideoque ejusmodi caudas a Lapponibus ſat care vendi non raro comperi.

(s) Hoc curavit vetula quædam Chiliarcham Weſtrobotnienſium, *Nob. D:num* WIDEMEJER, laborantem graviſſima Iſchuria, relictumque a Chirurgis Tornoënſibus

(t) Quod confirmat *Doct.* FJELLSTR. *Med. lapp. p.* 22. § 13.

(u) Ut faciei tumeſcentia cum inflamatione magna quam in duobus Lapponibus, hac medela ſanatis intra tres dies, vidi.

ſolvendis, in Pernionibus (x) discutiendis, atque in reſtituenda cute excoriata (y) polleat virtute, neminem horum Lapponum latet. In morbis oculorum linimentum inhabitatoribus ſilvarum præbet fel Aquilæ vel Cygni. (z) Ex ordine Avium etjam axungia Urogalli majoris, (a) ſanando fracturas oſſium, populo huic multum inſervit. Nec heic ſilentio prætereunda ſunt vitella ovorum, e Volatilium corporibus ante incruſtationem exemta, ſiccata, maſticata & aduſtis impoſita; quorum uſus valde proficuus ab omnibus hujus terræ Lapponibus laudem promeruit. Axungia porro viperina, pectori inuncta, inflammationibus ejus partis internis laborantibus ſolatium adferri, quamvis integre non tollantur, profeſſi ſunt multi. Immo Cutis Viperarum ut purgans præſtantiſſimum celebratur; quam, ad magnitudinem ungvis, (b) probe comminutam tam puerperis, quam aliis utriusque ſexus hominibus, in obſtructione alvi cum aqua propinant. De Operationibus chirurgicis, ut raſione inter-

(x) Cfr. LINN. *Fl. Lapp. n. 328.* & FJELSTR. *Med. lapp. p. 22. ſ. 13.* & HöGSTR. *Lapp. beſkr. cap. 10 §. 5.*

(y) HöGSTR. *loc. cit.*

(z) Cujus quoque mentionem facit FJELLSTR. *Med. lapp. p. 25 §. 15.* & HöGSTR. *Lapp. beſkr. cap. 10. §. 4.* Oleum autem Juniperi, de quo ibidem loquitur HöGSTRöM, ut ophthalmico; non uſurpatur heic loci.

(a) Cfr. HöGSTRöMS *Lapp. beſkr. cap. 10. §. 5.*

(b) In majori doſi adſumta habetur lethalis, inprimis puerperis, cum teſte eorum praxi, motus producat convulſivos.

terni lateris palpebrarum,(c) ſectione venæ,(d) cucurbitis (e) & ſauciatione uvulæ (f) forcipe facta, quæ in uſu eſſe, ab Aliis putantur, cum nihil certi mihi conſtet; illas in medio relinquens, duas tantum adferam. Prior eſt cauta, ne quid ſit reliquum, eductio Gordii, dum aliquam ſui partem extra cutem oſtendit; & poſterior tractio valida crinium circum totum caput in Cephalalgia a crapulis, (g) vel alia quacunque cauſſa, quam maxime utilem vendirant. Tandem Lappones hoſce ægrotos ſagas conſulere, (h) ſacrificia ſuis diis promittere, (i) vulgoque nomina in ſacro accepta lavacro commutare, (k) ne illos in poſterum cognoſcat ſummus Deus, verbo ſolum dixiſſe ſatis eſt mihi properanti ad Diſſertatiunculæ hujus feſtinationem
poſtulantis

FINEM.

(c) HOEGSTR. *Lapp. beſkr. cap. 10. §. 5.*

(d) FJELLSTR. *Med. lapp. p. 30. §. 18.*

(e) *Ibidem.*

(f) *Idem p. 31.*

(g) *Nob.* LINNÆUS *Fl. lapp. p. 278. n.* narrat hanc etjam curari calefactione capitis ad ignem.

(h). Quod etiam confirmat HöGSTRöM *Lapp. beſkr. cap. 10. §. 8.*

(i) *Idem cap. 11. §. 18.*

(k) *Idem cap. 7. §. 12.* Et non ſolum infantum, verum etjam adultorum nomina mutari, teſtatus eſt Paſtor loci MODéN.